

דברי תורה - סיפורי קודש - מנהגי קודש
של רבותינו לבית זידיטשוב וגאלאנטא

גליון אור הנר

חג הפסח

גליון מ"ז \ שנה ה' \ חג הפסח תשפ"ז

רבה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע

למה העמיד בעל הגדה הרשע אצל הצדיק

הנה הייתי אצל דודי הרה"צ הקדוש מו"ר הק' רבנו צבי הירש נ"ע, והייתי אצלו בזידיטשוב על הפסח וכו', ושנה ראשונה אמר על הסדר ושאל, מפני מה היה מסדר בעל הגדה אחד חכם ואחד רשע, שהרשע אינו היפך החכם כי אם שוטה [או התם או שאינו יודע לשאול].

אבל אמר מפני זה העמיד החכם אצל הרשע, כמו שהקב"ה עשה נס לדוד המלך ע"ה, שגלית נפל לפניו כאשר השליך דוד המלך ע"ה האבן במצחו, שהיה דרך הטבע ליפול לאחוריו, והוא נפל לפני רגלי דוד על פניו, כדי שלא יטריח אותו צדיק, ושיוכל תיכף להרוג אותו, על זה העמיד רשע אצל החכם, כדי שיוכל לנקום תיכף נקמתו ממנו.

ואמר לי עוד כאשר הי' בסאמבור על שבת פ' בשלח, והי' אבי הרה"צ הק' רבינו משה זללה"ה שהי' דר מקודם בסאמבור, ודודי כאשר קרא בשבת בתורה, ד' ילחם לכם ואתם תחרישון, הפסיק בין תח לרישון, ושאל לו אבי מורי הק' אח"כ מפני מה הפסיק בין תח לרישון, ואמר כי הנוטריקין של תחרישון הוא 'תם, חכם, רשע, שאינו יודע לשאול', ויותר לא אמר לו הפירוש ודי למבין.

וכבר הבאתי זאת על יעקב ועשו שהיה יעקב אוחז בעקב עשו, וסיבת הולדה כאחת כדי לאחוז אצלו שלא לטשטש עלמא ח"ו, אח"כ אמר לו יעבר נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה, והמלאכה הי' שאחוז אותו תמיד ברגל שלא יוכל להרע ח"ו לישראל, ועשה כדינא כמו שהבאתי לעיל בפ' חולדות, שאיתא בגמ' ע"ז ישראל ונכרי שמזדמנין בדרך טופלו להנכרי לפניו, היו עולין בעגלה או יורדין לא יהי' נכרי למעלה וישראל למטה, וע"ז הוליד עשו בראשונה ואח"כ יעקב כי לבוא על זה העולם למטה הי' צריך עשו להיות למטה ויעקב למעלה כדינא, ועכ"ז הי' יעקב אחוז לו בעקב עשו כדינו לרמז מחמת שהוא נוצר מטפה הראשונה ושייך לו הבכורה כפרש"י ועוד שלא לטשטש

תוכן הגליון

אור התורה

לקוטים נפלאים מתורת רבותינו הקדושים

אור הצדיקים

סיפורים ועובדות מרבותינו הקדושים

אור הבהיר

דברי תורה של כ"ק מרן רבינו שליט"א
בליל הסדר שעעל"ט

אור המנהגים

שלא להזכיר שם 'חמץ' בפסח כלל

להאדות והערות לתרומות ולהנצחות

נא לפנות למכון אור הנר

על הטל 1929-884-9433

או על המעיל oiherhaner@gmail.com

בתורה הק' נקרא חג הזה 'חג המצות' ואילו בפי בני ישראל עם קדושו נקרא החג בשם 'חג הפסח', ובטעם הדבר ביאור רבינו הק' בעל אור פני יהושע מגאלאנטא זי"ע, (בפרשת צו, ועיי"ש שציין לקדושת לוי שכבר הק' כן, יובא דבריו להלן), כי הנה בני ישראל הבינו אל נכון את החסד הגדול שעשה עימם השי"ת, למרות שבמצרים לא השכילו נפלאותיו של הקב"ה, ולא הלכו בדרכיו, ויתערבו בגוים, עם כל זה ברחמיו המרובים לקחם גוי מקרב גוי והוציאם מטומאת מצרים וקרבם לעבודתו, והנה 'פסח' הוא מלשון רחמנות, כפי שמתרגם אונקלוס את הפסוק ואמרתם זבח פסח הוא לה', (יב, כז), ותימרון דבח חיס הוא קדם ה', ולכן שגור בפי ישראל שם החג חג הפסח, כי בענוותנותם הם מכירים ברחמיו המרובים שהוציאם ממצרים, שלא לפי זכותם, ודילג ופסח על עוונותיהם.

אמנם הקב"ה קורא לחג הזה בתורתו הק' 'חג המצות', שהרי מצוות רומז את ההכנעה, היפך הגאווה והתפיחה, ורואים בזה הכרה למידת ענוותנותם של ישראל.

והמשיך שם רבה"ק לומר, כיצד מגיעים לענווה? זאת הוא מרמז בפסוק שבפרשת צו, והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח, ושמו אצל המזבח, היינו אדם שנגוע בגאווה, מתקשה מאוד להתנתק ממידה זו, אמנם הכהנים משרתי השם אשר ניצבים יומם ולילה מולו יתברך הם בעלי הענווה שהכירים בקטנות ערכם מולו ית'.

ולפיכך אומר הכתוב תפקידם של כהנים הוא להאציל ענווה על בני ישראל, וזהו והרים את הדשן היינו עפר ואפר שרומז על ענווה, אשר תאכל האש, תבער את האש המרמז את הגאווה של בני ישראל, עיי"ש באריכות ע"ד הכתוב בפרשת צו.

כאמור ציין רביה"ק לדברי הקדושת לוי (והוא בפר' בא) שכבר הקשה כזו, כי התורה הקדושה קוראת לחג זה חג המצות, ואילו כלל ישראל קוראים לחג זה חג הפסח, ופלא על השינוי הזה. ומסביר הקדושת לוי זי"ע, כי זהו בבחינת אני לדודי ודודי לי, אשר הקב"ה משתוקק אל עם ישראל, ואהבתם אליו, וכן עם ישראל מחזירים אהבה ומשתוקקים אל הקב"ה, ולכן ישראל מחשיבים ומזכירים אהבת הקב"ה לישראל אשר פסח על בתי בני ישראל לגאלם ולהוציאם ממ"ט שערי טומאה לחירות עולם, ואילו הקב"ה מזכיר ומייחס את החג בתואר חג המצות להזכיר את אהבת ישראל, ואמונתם ובטחונם של עם ישראל בהקב"ה שיצאו ממצרים למדבר בארץ לא זרועה, ולא לקחו עמם שום צידה לדרך, ואף לחמם אשר היה עמם לא הספיק בצקם להחמיץ, אשר זה מורה על גודל בטחונם על הקב"ה, וזוהי מעלה של כלל ישראל אשר הכתוב אומר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה.

והבני יששכר (מאמרי חודש ניסן י' א') העתק את כל דברי הקדושת לוי הנ"ל, ומפליא דבריו לומר, שהם "מתוקים לחיך" שכלל ישראל משבחים להשי"ת בשם חג הפסח, על אשר חמל על ישראל להוציאם ממצרים, והשי"ת משבח את ישראל בשם חג המצות, על גודל אמונתם בה"י ביציאת מצרים, שיצאו בחפזון בלי צדה לדרך.

וכעיי"ז כותב גם בפרי צדיק (אות כ"א) כי חג המצות היינו אשר היהודי בורח מהסטרא אחרא, ונמשך אל סטרא דקדושה, שעל ידי המצה שאינו אוכל חמץ הוא בורח מן היצה"ר, ונמשך אל המצה שהוא סטרא דקדושה, ואילו חג הפסח מורה על האיתערותא דלעילא, אשר הקב"ה פוסח אל ישראל, והתורה קוראת החג בתואר חג המצות, זכויות עם ישראל שנמשכים מהיצה"ר אל סטרא דקדושה, וישראל קוראים את החג חג הפסח שהקב"ה מאיר לנו באיתערותא דלעילא, כי גם מה שישאל עושין יודעים שכל הכוחות באים רק מאיתערותא דלעילא.

והוא כעין דבריו של הקדושת לוי הנ"ל אלא שהקדושת לוי דבריו קאי על מה שהיה אז בעת יציאת מצרים, ואילו דברי הפרי צדיק קאי על כל דור ודור שישאל מתארים החג על שם האיתערותא דלעילא, והקב"ה מתאר החג לזכור זכויות עם ישראל.

עלמא, וזה אפשר שהי' כאן דודי הרה"צ בא לפרש שרמז של חכם תם רשע שאינו יודע לשאול בתחרישון, כי מקודם בשעת הולדה קודם שיצאו לאויר העולם יעקב ועשו היה להם מלחמה בשתיקה, מה שהיה אוחו בעקב עשו שלא הי' יודע מזה רק השי"ת, וזה שאמר מרע"ה, כמו שהי' מקודם, ג"כ עתה ד' ילחם לכם, ואתם תחרישון שהי' ג"כ עתה בשתיקה.

גם רמז בתחרישון כמו שאמד דודי הרה"צ, כי הנוטריקון של תחרישון שרשע עומד תמיד אצל הצדיק שהצדיק יכול לנקום נקמתו מאתו אפי' בשתיקה, וזה תחרישון כמו שהי' מקדם גם עתה ד' ילחם לכם מכבר גם עתה ואתם תחרישון, יתן ד' שהקב"ה ינקום במהרה לעינינו נקמת עבדיו בני ישראל השפוכים, ויהי לכל ישראל כל טוב אמן סלה.

וזה עוד אפשר שבא דודי הצדיק לפרש תחרישון בכאן, על תם חכם רשע שאינו יודע לשאול, וקדם התם לרמז על יעקב אבינו שהיה תם כמו שנאמר ויעקב איש תם, וחכם כמו שתרגם אונקלוס על ויעקבני זה פעמים וחכמני דגן תרתין זמנין, וזה שהי' יעקב אבינו תם וחכם וצריך לאחוז ברשע ע"כ בא כאן הנוטריקון בתחרישון לרמז על יעקב אבינו שהי' תם וחכם ואחז ברשע שלא לטשטש עלמא והכל הי' בחכמה בשתיקה וברמז ומד' יצא הדבר וגבר עליו בשתיקה, וזה ד' ילחם לכם ואתם תחרישון.

(עטרת זקנים - פרשת בשלח)

רבי אליעזר מאזיפאלע זי"ע

בפסח היה אתערותא דלעילא בלי שום אתערותא דלתתא

ופסח ה' על הפסח (שמות יב, כג).

והוא על דרך מאמר המדרש רבה (שה"ש ג), פתחן לי פתח כחודו של מחט ואני פותח לכם כחודו של אולם, כי הבורא ברוך הוא רוצה שיהיה מקודם אתערותא דלתתא, שלא יהיה נהמא דכסופא, רק בחג הפסח היה אתערותא דלעילא בלי שום אתערותא דלתתא מקודם, כיודע סוד הספירות

בפסח לא היה אתערותא דלתתא - שאינו יודע לשאול עד פתח לו מן השמים

הבאנו במדור אור התורה מה שהביא רבה"ק שלמה יעקב זי"ע מבורשטין בספרו שמע יעקב, בשם הרה"ק רבי אליעזר מאזיפאלע זי"ע, פירוש על הפסוק "ופסח ה' על הפסח", כי הוא על דרך מאמר המדרש רבה (שה"ש ג), פתחן לי פתח כחודו של מחט ואני פותח לכם כחודו של אולם, כי הבורא ברוך הוא רוצה שיהיה מקודם אתערותא דלתתא, שלא יהיה נהמא דכסופא, רק בחג הפסח היה אתערותא דלעילא בלי שום אתערותא דלתתא מקודם, כידוע סוד הספירות גדל קודם קטנות, וזה שאמר הכתוב ופסח השם על הפתח, שלא המתין עד שיפתחו קודם הפתח של כחודו של מחט, אך הקב"ה פתח להם הפתח, ודו"ק.

גדלות קודם קטנות, וזה שאמר הכתוב ופסח השם על הפתח, שלא המתין עד שיפתחו קודם הפתח של כחודו של מחט, אך הקב"ה פתח להם הפתח מקודם, וזה ופסח ה' על הפתח, ודו"ק.

(דגל מחנה יהודה, והובא גם בשמע יעקב)

רבה"ק ר' נחום מבורשטין זי"ע

בח וקדושת ליל הסדר ומצותיו

ומצות על מרורים יאכלוהו (שמות יב, ח).

בכח אכילת מצות בליל חג הפסח, בשבע ברכות, יתברך ישראל ממקור הברכות, ויתקדשו נפשם כחתן המקדש את הכלה בשבע ברכות, כן יתקדשו נפשות ישראל להקב"ה, ואז יבער הס"מ, ולשרפו על צלי אש, ולא ישאר שום רושם רע, ובכח אכילת מצה שאכלו בליל חג הפסח, בשבע ברכות שמברכים ישראל קודם אכילת מצה, יקדשו נפשם, ונמתק הס"מ מנפשם, בכח ומצות ומרורים יאכלוהו, כי בכח קדושת מצה נמתק המרירת של ס"מ, ולא ישאר שום שמץ רע, וינצל ממהוהו חמץ, ואז יתהפך ממהר למתוק, בכח אור של ליל הפסח.

(הובא בשמע יעקב)

חידוש זה דאף שבכל השנה צריכים לאתערותא דלתתא בכדי שיהא התעוררות שפע למעלה, מובא בספרים הקדושים (עי' בייטב פנים פ' החודש אות ב'- ולהלן מהשם משמואל) בשם הרה"ק רבי ר' ברוך ממעזיבז זצ"ל, וכן מצינו בספרי קאצק דאמרו כן משמו של השרף מקאצק, וגם הוסיפו הספרים משמיה דצדיקים קמאי כי כן נראה בסדר ההגדה שהקדימו קדש לורחץ, אע"פ שתמיד הסדר הוא שקודם רוחצים ונטהרים כדי לסור מן הרע, ורק אח"כ מתקדשים, אלא שהכוונה בזה היא כמו שנתבאר, שבליל הסדר יכולין להתקדש ולהתעלות אף לפני הורחץ.

וחידוש זה ג"כ אמר הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע, וכתב פי' זה בפרשת בא, וציין שם לעיין בדבריו על ההגדה, וזהל"ש בהגדה של פסח: "ושאינו יודע לשאול את פתח לו, היינו מי שאינו יודע לבקש ולהתחנן ע"ע מעם הקב"ה, יאמר בעל ההגדה רבש"ע את פתח לו שיערי רחמים כמו שהיה אז בשעת יצ"מ אתערותא דלעילא, והגם שלא היה אתערותא דלתתא, כמ"ש גדולים מעשה ה' דרושים לכל חפציהם, והיינו שדורשים בעצמם ושואלים לכל איש ישראל על חפציהם", עכ"ל.

וכאמור כן פי' הרה"ק רבי ר' ברוך ממעזיבז זצ"ל, ועל פי דברים אלה מבאר השם משמואל (ההגש"פ) את השאינו יודע לשאול 'את פתח לו' על דרך אחר, וז"ל ושאינו יודע לשאול את פתח לו, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, יש לפרש עפ"י מה שהגיד הקדוש הרבי ר' ברוך זצלה"ה בפסוק ופסח ה' על הפתח, עפ"י מאמרם ז"ל פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם, ובגאולת מצרים פסח ה' על פתח זה שיפתחו הם אפי' כחודו של מחט, כי לא הי' בכוחם לפעול כלל כי היו במ"ט שערי טומאה, אלא שהשי"ת עשה עמהם חסד על סמך העתיד כמ"ש בהוציאם את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, וכן על סמך עשיית המצוות לעתיד כברש"י בעבור זה בשביל שאקיים מצוותיו, 'ממשיר השם משמואל' ואומר: באופן זה תנהג גם אתה עם בנך שאינו יודע לשאול, לפתוח את לבבו עד שידע אח"כ לשאול מעצמו, ולהבין ותבינהו דעת שלא יסתפק באמירתך לבד ובשמיעה ערבה ממעשה שעבר, אלא כמו שהייתה הכוונה בעיקר היציאה ממצרים בעבור זה בשביל שאקיים מצוותיו, ע"כ, (עי' גם בדבריו בפרשת וארא מה שמפרש עוד עפ"י הנ"ל).

רמז נאה לכך שבימי הפסח פותח הקב"ה גם למי שאינו יכול לפתוח כפתחו של מחט, כתב בספר הק' 'רביד הזהב' 'ושאינו יודע לשאול את פתח לו', אמרתי בדרך המוסר על דבר מה שאמרו חז"ל שהקב"ה אומר לישראל 'פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם'. ושמעתי מפה קדוש אדמ"ו הרב הקדוש רבי נפתלי מראפטיש זי"ע, דהפתח כחודו של מחט היינו התפילה שצריך כל אדם להתפלל בכל יום השיבונו אבינו לתורתך וכו', החזירנו בתשובה וכו', וזהו הפתח כחודו של מחט, וזהו כוונת המגיד 'ושאינו יודע לשאול' ר"ל שאינו יכול לפתוח הפתח, היינו שאינו יכול להתפלל, 'את פתח לו' הקב"ה צריך לעזור לו להפתח כחודו של מחט גם כן, עכ"ד.

ואיתא בשם הרה"ק רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצא זי"ע שדייק אמאי בכל הקרבנות כולם נכתב בתורה לריח ניחוח ובקרבת פסח לא כתיב לריח ניחוח ואמר לתרץ על פי מאמר הנ"ל בשם הרבי ר' ברוך ממעזיבז זי"ע, כי בכל השנה כולה מבקש השי"ת מהתחתונים על כל פנים עבודה מועטת בבחינת פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם אולם בליל פסח נעשה אתערותא דלעילא אף בלא אתערותא דלתתא, ועל פי זה יתכן שלכן לא נאמר בקרבן פסח לריח ניחוח לרמז שלא היה קרבן פסח בדרך איתערותא דלתתא המעלה ריח ניחוח לפניו יתברך אלא באתערותא דלעילא בלבד.

דברי תורה של כ"ק מרן רבינו שליט"א בליל הסדר בשנה שעל"ט

יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

יש לרמוז בדברי צעל הגדה הנ"ל, כי רמז לנו יסוד גדול שצריך כל יהודי לחזק עצמו בליל הסדר, בשעה שיושב אלל הסדר בליל התקדש החג ומספר צליחת מצרים, והוא זמן לתקוע בלחנו אמונה שלימה שהכל הוא מאתו ית', ואשר אין שום תנועה אשר אין משגיחין עליו מן השמים, ואף שלפעמים נראה צעני האדם שמידת הדין תקפה עליו ח"ו, ויש לו כל מיני נרות וכדומה שיש לחשוב שהוא לרעה, מ"מ צריך אדם לדעת כי אין מציאות כזה כי מאתו לא תכלה הרעות, ואין שום רעה שאין טובה תחתיו, והנה אמרו חז"ל על מה שנקרא נחום איש גמזו,

כי היה אומר גם על הרעה גם זו לטובה, ונמצא כי מילת 'זו' רומז על הרעה, ואף על זו לרעה יש לומר שהוא לטובה.

והנה מנה הוא צחי' חסד, ומרור הוא צחי' גבורה ומרה ורומז על הרעה, וזהו שרומז צעל הגדה לומר, דיכול דמנות סיפור יציאת מצרים היינו מנות והגדת לצנך שהוא השרשת האמונה, הוא כשהוא רק צחי' חסד, והיינו יכול מצעוד יום, שהוא יום שחמד קל כל היום, תלמוד לומר צעבור זה, היינו דשלימות האמונה הוא כשאומרים 'זו' היינו גם זו לטובה, וכשיש מנה ומרור מונחים לפניך, כשאדם יודע דאף בשעה שהוא מרור, מ"מ גם המנה היינו החמד מונח לפניו כזה הרעה, אז הוא צחי' 'זו' שגם זו הרעה הוא לטובה, וגם כזה צריך להאמין שהוא בהשגחה עליונה.

סגולת פרנסה הנשפע בחג הפסח - במשנת רבותינו הקדושים לבית זידיטשוב זי"ע

כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו (פסחים קטז). אמר אא"ז מורי הרב ר' יצחק אייזיק ז"ל מזידיטשוב, בשם רבו מרן רבינו צבי מזידיטשוב ז"ל, שאמר שבפסח מוסרין לו המפתחות של בני חיי ומזוני, 'פסח' נוטריקון פ' פרנסה, ס' בנים שנאמר בניך וגו' ס'ביב לשולחניך, ח' הוא חיים.

ואדמו"ר ז"ל אמר דברי עצמו, 'כל' הוא הצדיק, 'אמר' הוא השפעה, כל צדיק שאינו יכול להשפיע ג' דברים אלו, פס"ח היינו בנים, פה סח שנאמר והגדת לבנך, 'מצה' הוא חיים שהוא מיכלא דאסוותא, מרור הוא מזוני שאמרה היונה (עירובין יח): יהי רצון שיהיו מזונותי מרורים כזית, 'לא יצא ידי חובתו' לא יצא ידי אהבת ישראל, (שמע יעקב, הגש"פ שלחן הטהור, ומזבא כמה פעמים בנר לצדיק).

ועי' בבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר י"ג קריעת ים סוף א-ב) שהזכיר מנהג אבותינו למנות את ראשי הקהילות בשביעי של פסח, וביאר כי הוא משום שהמינוי הראשון ממלכות בית דוד היה בשביעי של פסח, בעת שקפץ נחשון בן עמינדב עד חוטמו לתוך הים במסירות נפשו, וזכה למלוכה, וגם שבט בנימין צעיר רודם (סוטה לו ע"א) שירדו לתוך הים וכו' למלוכה,

והנה רבינו הק' מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע אמר בפ' מאמרם ז"ל (ר"ה טז ע"א) דבפסח נידון העולם על התבואה, כי שמות הפרנסה הם ר"ת פס"ח- פא"י סא"ל חת"ך, והנה ג' שמות אלו הם גימטריא תר"י, ועם חיי"ם הוא מספר ואקח"ה פ"ת לח"ם, לרמז שהשפיע להם גם מזוני כנ"ל, (אמרי יוסף פרשת וירא, ובפרשת אמור).

ומוסיף מס דלכן הגימטריא של שלושת שמות אלו הוא שש מאות ועשר כמספר מעש"ר ורומז שבזכות שמעשרין נמשך השפע בכח שלושה שמות אלו בפסח

ובזה ביאר בבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ח' מצות תאכל י"ב) את מאמר רבותינו, כי אנו פוסקים מלהזכיר גשמים בחג הפסח, כי הנה הגשם מרמז על הפרנסה (ראה תענית ב ע"ב), ואכילת מצה לחם עוני היא סגולה לפרנסה, כי מאכילת מצוה זו נמשכת פרנסה לכל השנה, ועל כן בפסח נידונין על התבואה, ועל כן מצה לחם עני בגימטריא 'גשם', ולכן פוסקין מלומר גשם בחג הפסח, כי אכילת מצה מסוגל לפרנסה, וכיון שאוכלים מצה שוב אין צריך להשפעת הפרנסה ע"י הגשמים, לפי שאז נשפעת פרנסה לישראל ע"י אכילת מצה.

לפי שעה במלכותו של שאול בן שבט בנימין, ועל כן נקבע הדבר לחוק בישראל שיהיו כל המינויים בשביעי של פסח.

וביאר עוד כי הנה כל מושל נקרא פרנס הדור (ראה ברכות כח ע"א) והטעם כי על ידי המושל והנשיא כפי אשר ידריך את הדור, כן תהיה הפרנסה, וכענין שדרשו רבותינו (בבא בתרא טו ע"ב) את מאמר הכתוב (רות א, א) 'ויהי בימי שפוט השופטים', דור ששפטו את שופטיהם, ועל כן 'ויהי רעב בארץ' (שם) עד שעמד בועז לנשיא, ובא שבע לעולם בזכותו, (ראה תרגום רות א, ו) ועל כן נקרא הנשיא והמושל המדריך את הדור בשם פרנס.

והנה אמרו רבותינו כי קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, ועל כן ביום זה המסוגל לנס גדול קריעת ים סוף, בקלות יצו ה' חסדו לגזור פרנסה טובה לישראל, אפילו אם חס ושלוש אין בידם זכות כל כך.

וכיים בזו הלשון "ושמעתי מפי קדוש מחותני הרב הקדוש מהרצ"ה מזידיטשוב זצוק"ל, מלאכת אוכל נפש שהתירה התורה בכל יום טוב, הנה נכתב בתורה אצל שביעי של פסח (שמות יב, טז) כי קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, והנה לפי דברינו הנ"ל תשכיל בטוב טעם מנהג ישראל למנות פרנסי הדור בשביעי של פסח דייקא, עכ"ל.

למה אמרין "על מצות ומרורים יאכלוהו", ולא "ומצות על מרורים יאכלוהו", והאיך שייך שיצטרך לביקור בפסח שני.

הדבר צ"ב, וכן הקשו האחרונים הרש"ש ופני שלמה והחתם סופר (או"ח סי' ק"מ) והאבני נזר (סי' שפ"ג אות ח').

לכרוך בבת אחת משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו

בגמרא מסכת פסחים קטו: אמרו חז"ל "אמרו עליו על הלל שהיה כרוך בבת אחת שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, היינו שלהל צריך לאכלן פסח מצה ומרור ביחד, והוא ממה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, ועל משמע עם וכן מבואר בדברי המרדכי והרמב"ן שיובא להלן, דהדרשא הוא מתיבות על שהוא עם, אמנם הרבנן אמרו דיש לצאת כשאכלן כל אחד בפני עצמו, והוא ממה שנאמר יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו.

והנה גם בזמן הזה פוסק הגמרא שם, דאף שאוכלין אותו בפני עצמו לשי' חכמים הסוברים שיש לאכלו שלא בכריכה, מ"מ אנו אוכלים אח"כ ג"כ בכריכה זכר למקדש כהלל, ואכן כן אנו אומרים בשעת אכילת הכורך "זכר למקדש כהלל, כן עשה הלל בזמן שבית היה קיים, היה כורך פסח מצה ומרור.

למה לא הביא הגמרא הקרא דפ' בא

והנה לכאורה יש לעיין בדברי הגמרא הנ"ל וגם בנוסח האמירה, דמצות מרור נאמר שני פעמים בתורה הק' שיש לאכול עם הפסח, פעם הראשון בפרשת בא ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו, ופעם שני הוא גבי פסח שני שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, וכאן ללימוד של הלל הביא הגמרא את הפסוק הנאמר גבי פסח שני על מצות ומרורים יאכלוהו, ולכאורה

ת' האחרונים דשם לא משמע שיש לכרוך המצה ג"כ

ותירצו כל האחרונים הנ"ל דממה שכתוב בפרשת בא לא שמעינן שיש לכרוך פסח מצה ומרור, רק צריך לכרוך הפסח עם המרור, שנאמר ומצות על מרורים יאכלוהו, שיאכל הבשר וגם מצות, ועל הבשר יאכל המרור, ונמצא דלא קאי על אלא על הפסח, ולכן הביא הפסוק דפרשת בהעלותך גבי פסח שני, דמשמע שיש לאכול הפסח בכריכה של מצה ומרור, שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו.

וביאר דמצות אכילה שבפרשת בא שמעינן דיש שני מצות, היינו שתחילת הכתוב של ואכלו בשר הפסח, קאי גם על שיש לאכול מצה, ובסוף מסיים הכתוב שיש לאכול עליו לטפל מרורים, ולכן א"א ללמוד מפסוק של פסח ראשון.

כבר כתב בן ברמב"ן

ובאמת כבר כתב בן הרמב"ן כאשר כתב הרש"ש ציון לדבריו, דמפרש הפסוק ומצות על מרורים יאכלוהו בשני אופנים, וז"ל, שיעורו ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש, ו'במצות' עם מרורים יאכלוהו, וכן על מצות ומרורים (במדבר ט יא) כמו עם כו', וילמד הכתוב שאין מצוה במרורים אלא עם אכילת הבשר, אבל המצות חזר וצוה (להלן פסוק יח) בערב תאכלו מצות, אפילו בפני עצמן, כדעת רבותינו (פסחים קכ.).

לעשות פסח ראשון, בגלל שאין הבית קיים, אז כשיבנה ביהמ"ק בב"א בין פסח ראשון לפסח שני חייבין הציבור בפסח שני.

האיך שייך ביקור לפסח שני

ובזה מיישב רבינו הק' פליאה שהובא בשו"ת חתם סופר יו"ד סימן רל"ג (בד"ה אמנם ידעתי) שכתב באמצע הדברים בזה הלשון "ויום כ"ה למב"י (למספר בני ישראל) יו"ד אייר, יום ביקור פסח שני", עכ"ל, וכולם ראו כן תמהו מש"ס ערוך בפסחים צ"ו דאיתא שם, דהוה דכתיב גבי ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה, אתי למעוטי פסח שני, ופירש"י מביקור ארבעה ימים, וא"כ הרי מפורש דאין ביקור לפסח שני, ואיך כתב החתם סופר דיו"ד אייר הוי יום ביקור פסח שני.

מה שאין ביקור הוא רק בזמן שביהמ"ק היה קיים

ואמנם לפי האמור אומר רבינו הק', י"ל דהא דאמרין למעוטי פסח שני מביקור היינו דוקא בזמן שביהמ"ק היה קיים, כיון דאין ציבור נדחין לפסח שני, וא"כ בפסח שני היו רק קרבנות מועטים של יחידים שנדחו, ולפיכך אין צריך ביקור ד' ימים בקרבנות מועטים דיש שהות לבקרן ביום י"ד, אבל כשיבנה ביהמ"ק לפני פסח שני, וכל ישראל יביאו פסח שני, לעת כזאת כן יצטרכו ביקור ד' ימים לפני פסח שני, שהרי יהיו קרבנות מרובים, דכל ישראל יביאו אז את פסחיהם בפסח שני, וא"כ י"ל דמה דממעטין מהחודש הזה פסח שני, זה רק כשיש את התנאי של ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה, דהיינו הבאת פסח ראשון, דבזה איירי קרא, ואז אמרין בחודש הזה דוקא ולא בפסח שני, ופסח שני אינו טעון ביקור, אבל אם לא עבדת את העבודה הזאת בחודש הזה, אז לא ממעטין פסח שני מביקור מהחודש הזה.

מה שאין ביקור הוא רק בשאין קרבן ציבור

וכ"ק מרן רבינו שליט"א הביא בנר לצדיק (דרושים לשבת הגדול), בשם ספר יד יצחק שתירץ דברי החתם סופר הנ"ל באופן אחר, והעולה מדבריו דהטעם דפסח ראשון טעון ביקור ד' ימים, הוא משום דהוי קרבן ציבור, משא"כ פסח שני דהוי קרבן יחיד ואינו חשוב כל כך, ועיי"ש איך שתירץ לפי"ז את דברי החת"ס, ולפי דבריו כתב שם (נר לצדיק) יש להוסיף בדברי זקני דהטעם דיצטרכו ביקור ד' ימים לעתיד לבוא לא הוי רק משום שאין שהות לבדוק בפחות מזה, אלא משום דאז יהיה פסח שני ג"כ קרבן ציבור, כיון דכל ישראל יעשו אותו, ולכן יצטרך ביקור ד' ימים, ע"כ.

וממשיך לומר דבר אחר: ויותר נכון שנאמר כי 'ומצות' נמשך למעלה, ואכלו את הבשר ומצות, וחזר וצוה עם מרורים יאכלוהו לבשר הנוכח, והנה צוה באכילת הבשר ובאכילת המצות, ולא צוה באכילת המרורים, רק אמר שיאכלו לבשר עם מרורים, ירמוז שאין במרורים מצוה, רק לאכול הבשר עמהם, ובזמן שאין בשר אין במרורים מצוה, וגם אינם מעכבים הבשר, ואם אכל פסח ולא אכל מרורים ידי פסח יצא, כי המצוה בפסח כמו המצוה במצוה כל אחת צוה בפני עצמה, עכ"ל.

ונמצא מבואר מדבריו שני פשטים בפירוש הפסוק, דלפי דרך הראשונה כוונת הכתוב, 'ומצות על מרורים יאכלוהו' דאכילת הפסח תהא עם מצה ומרור, ושניהם טפלים לאכילת הפסח, רק דאיכא עוד דינא דחיוב אכילת מצה מקרא דבערב תאכלו מצות, וראיתו דשניהם הם טפלים לאכילת הפסח, רק ממה שחזר וכתב הקרא בערב תאכלו מצות משמע דיש חיוב אפילו בפני עצמן, כמו שכתבו רבותינו דעתם בפסחים דבזמן הזה מרור דרבנן אבל מצה דאורייתא, ולכן הוא מצוה בפני עצמן, ולפי זה שוב קשה קו' האחרונים הנ"ל במה שהביא פסוק השני.

ולפי דרך השניה כוונת הכתוב דאכילת המצות והפסח שניהם עיקר, ורק המרור הוא טפל, דמה שאמר 'ואכלו' קאי אשניהם גם על הפסח וגם על המצה, ומעתה לפי דרך זו אפילו אי קרא דבערב תאכלו מצות לא קאי אפסח מצרים, מכל מקום היה חיוב של אכילת מצה מצד עצמו, ולא היה נאכל דוקא עם הפסח, כיון דיאכלוהו הנאמר בקרא קאי אתרומיהו בין על הפסח ובין על המצה, ששניהם עיקר.

מה שנאמר הוא לשון תפילה ובקשה

והנה רבה"ק בעל אור פני יהושע מגאלאנטא זצ"ל הביא ביאור אחרת מה שכל לימוד של הלל אמרין שהוא מפסח שני, והביא דהשר שלום מבעלזא זי"ע הקשה כן על מה דאיתא בהגדה זכר למקדש כהלל לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, דמדוע נקט בהגדה פסוק זה האמור בפסח שני ושבק לקרא הכתוב בפסח ראשון ומצות על מרורים יאכלוהו, ומר בריה רבי יהושע מבעלזא זי"ע, אמר ליישב דהאי לקיים מה שנאמר הוא לשון בקשה ותפילה, דכיון שענתה אין לנו קרבן פסח בפועל ויושבים כבר בליל הסדר ולא זכינו להביא קרבן פסח, והננו מחכים לישועת ה' כהרף עין שיבנה מקדשו עד לזמן פסח שני, ונקריב פסח שני, לכן אנו אומרים לקיים מה שנאמר שנוכל לקיים מה שכתוב בפסח שני על מצות ומרורים יאכלוהו.

והביא רבינו הק' שם דכד מטו דבריו לפני רבי יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן זצ"ל בעל השואל ומשיב מלבוב, תמה עליהם מדברי הגמ' בפסחים ע"ט הציבור אין עושין פסח שני, והאיך אמר שאנו מתפללים דכשיבנה בית המקדש על זמן פסח שני, נוכל לקיים את הפסח שני.

וכשהחזירו דבריו לפני רבי יהושע מבעלזא השיב עליהם, דאיתא בירושלמי פסחים פ"ט ה"א דמה דאמרין דיחיד נדחה לפסח שני, ואין ציבור נדחין, הטעם הוא דהציבור עושין פסח ראשון בטומאה, ולכן אין צריכין להדחות לפסח שני, אבל כאשר אין הציבור יכול

תולדות וסיפורים בצל קדשם של רבותינו הקדושים לבית זידיטשוב זי"ע רבינו הקדוש רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע ורבינו הקדוש רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע

אם להתענות בערב פסח

בערב פסח לא התענה רבינו, וגם בנו הגה"ק ר' סנדר ליפא זצ"ל, אע"פ שהיו בכורים, גם רבו רבינו מהרצ"ה היה בכור, ולא הקפיד על כך. מפני שאמר שבמסכתא סופרים שממנו נובע זה המנהג של תענית בכורים בערב פסח, נזקק טעות, ובמקום הבכורים 'מתענים' צ"ל הבכורים 'מתענגים', פ"א ישבתי במסכתו של בנו הרה"ק ה' מנחם מענדיל זצ"ל, ונסתבבה השיחה על הדבר הזה, ואמר בזה"ל, הן אמנם הדין מובא בטוש"ע, אבל אין לנו לשכוח מי ומה היה רבינו מהרצ"ה שאבי צ"ל החזיק אותו כאחד מן התנאים, ואבי צ"ל בעצמו היו לו כל המדרגות של המגיד הקדוש זצ"ל ממעזריטש, ואסור להרהר אחריהם.

(פאר יצחק, פרק כ"ה אות ד')

ובהער המחבר שם הוסיף: "הגם כי קשה לשבש הגירסא במס' סופרים שלפנינו כדעת רבנו מהרצ"ה, אבל על כל אופן יש לדבריו שורש בירושלמי פסחים פ"ה ה"א שהעיד שם ר' מנא ר' יונה אבא הוה בכור ואכל בע"פ, ועל רבי שלא אכל בע"פ לא חמץ ולא מצה אמר רבי תנחומא שלא מפני שהיה בכור, אלא מפני שהיה אסתנים דכד אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא, ע"כ

(הערת ר"מ בראווער מוציא לאור ספר פאר יצחק)

דברי הרה"ק ממונקאטש על הנ"ל

ובספר דברי תורה מהדורה חמישאה אות ט' העיר עליו: "ובאתי בזה להעיר מה שתקע עצמו לפגוע בדבר הלכה שאין להתענות הבכורים בערב עיי"ש בטוש"ע אור"ח (סימן ת"ע) שהבכורים צריכים להתענות בע"פ הוא ט"ס וצ"ל להתענג, .. הוא כנגד כל הפוסקים ראשונים ומקורן מהירושלמי (פ' ע"פ) דר' לוי לא אכל גם חמץ בע"פ משום דהי' בכור ולד' המחבר הלז אדרבה צריכין להתענג באותו יום וכדי שלא יוכל לאכול מצה בערב לתיאבון רק להכעיס יתענג ביום ע"פ .. ואם לא התענה הצדיק הנ"ל בע"פ הגם שהיה בכור יכול להיות מחמת חולשתו, מרוב עבודתו, ואולי פדה א"ע

כמ"ש הד"מ בשם כל בו, וגם עשה סיום מס' כמו שנוהגים בדורות החלשים האלו בע"פ, ע"כ דברי הרה"ק ממונקאטש זצ"ל.

(הרה"ק ממונקאטש, דברי תורה מהדורה חמישאה אות ט')

ונשנה דבריו בספרו נימוקי אורח חיים סימן ת"ע: "עיינ מ"ש בזה בפרמ"ג בשם הפר"ח והירושלמי דר' לוי גם חמץ לא אכל בע"פ משום דהיה בכור. ועיינ בדברינו בד"ת. אשר תלה בוקי סריקי בשם צדיק א' לומר כי ט"ס הוא בטוש"ע .. אך הירושלמי הנ"ל מוכיח בפירוש שלא לאכול רק להתענות עיי"ש ..

(הרה"ק ממונקאטש זצ"ל נימוקי אורח חיים סימן ת"ע)

דברי המנחת יצחק על הנ"ל

ובשו"ת מנחת יצחק ח"ב סימן צ"ג העיר על דבריו: "והנה תרי תמוהי קאחזינא הכא, דלא נאמר בס' פאר יצחק הנ"ל, דהט"ס בטוש"ע [וכן נמשך אח"ז באוצר החיים תרצ"א עמ' צ"ט], ואדרבה נאמר שם להיפוך, דבטוש"ע פסק בפירוש דהבכורי מתענים ורק דט"ס במסכת סופרים, והב' מה שהביא מהירושלמי, הביא שם המגיה לראי' מירושלמי להיפוך, ואף דפר"ח והפרמ"ג הביאו מהירושלמי ראי' דיש להתענות, כן הביאו ג"כ הרא"ש וש"פ, והעיר על דבריהם בברכי יוסף הנ"ל, וכן הגאון מהרש"ם בהגהותיו לס' אור"ח (שם סימן תקנ"א בסוף הסימן) העיר על הפרמ"ג מהשי"ק שתמה על הרא"ש דמהירושלמי מוכח להיפך דאין הבכורי מתענים עיי"ש" וכן הא דכתב שם דר' לוי לא אכל גם חמץ משום דהוי בכור, הירושלמי קאמר זה על רבי, ע"כ.

(מנחת יצחק ח"ב סימן צ"ג)

מה שהשיב ר"מ בראווער

וכ"כ בעל ה"פאר יצחק" עצמו בספרו צבי לצדיק פרק י"ב אות ט' שהשיב על הדברים הנ"ל, וכה דבריו: "... בכל זאת (היינו, על אף דבריו בהערותו דלעיל, ע"ש), יצא נגדי רב וגדול אחד בספרו נמוקי אור"ח (הלכות פסח סימן תע) ודן אותי ברותחים על שתליתי בוקי סרוקי

ברבינו לאמור משמו "שיש ט"ס בטוש"ע" מה שלא אמרתי בכלל, כי אם שנזקק הט"ס במקור הדין במס' סופרים, מה שאין מן הנמנעות בכלל, כי גם בש"ס דילן לפעמים חלופי גרסאות.

"וגדולה מזו כתב חו"ז של הג' הנ"ל, הגה"ק מקאמרנא, בספרו היכל הברכה ואתחנן (דף כד) בד"ה ואתם הדבקים בה' אלקיכם באה"ד בזה"ל: "וגם מסכתא סופרים לאו מר בר רבאשי חתים עלה, כי מס' זו נתחברה בדור אחרון, ומי יודע כמה דברים מבטן מי יצאו, ובהיות שהיה צדיק זה תלמיד מובהק של רבינו, יש לראות מזה שהיתה להקדושים הללו מסורת מקובלת שאין הגרסות שבמס' סופרים מדויקות, וביחוד אחרי שרבינו עצמו מזהיר בסי' הק' עט"ז (פרשת ויקהל, דף נה:) 'שלא למחוק הספרים אם לא ע"י רב מקובל מפי מקובל עד אליהו, בודאי ובודאי שלא עבר רבינו על דברי עצמו ולא בדה מלבו גירסא חדשה במס' סופרים אם לא שקבלה מרבותיו הק' עד וכו'". עיי"ש שהביא ראשונים ופוסקים שלא הזכירו מנהג התענית בערב"פ או הקילו בו, ומסיק:

"אינני יודע למה נזדעזע כל כך הג' בעל הנימוקים וחתה גחלים על ראשי?!! ופוק חזי מה עמא דבר, שהבכורים מתקבצים לעשרות בביהמ"ד ותולים עצמם באילן אחד צורבא מרבנן שיש לו סיום מסכתא ועושים סעודה לגמרה של תורה, והבכורים באמת מתענגים בערב פסח, מה שלא היו עושים אילו היה התענית באמת דבר שבחובה (ראה בתשובה מאהבה מזה)". עיי"ש שהאריך בנימוקים נוספים, וסוף דבריו: "בכדי איפוא שפך הגאון הנ"ל עלי' כא"ש חמתו, שרא ליה מאריה! ואשר לאמתת הסיפורים שבספרי, יידע נא שאילו הכנסתי בו סיפורי בדים היה גדול פי חמשה מאשר הוא עתה, והוא ב"ה כולו זרע אמת!"

(ר"מ בראווער, צבי לצדיק פרק י"ב אות ט')

מה שאמר בזה הרה"ק מברידאוויץ זצ"ל

אמנם נביא מש"כ בספר 'שארית ברוך', מהרה"ק ר' ברוך רובין מברידאוויץ ז"ל, חתן הרה"ק הרמ"מ מזידיטשוב ז"ל בן רבינו מהרי"א זי"ע, שכותב במכתב זז"ל: שמעתי דבר נפלא

תולדות וסיפורים בצל קדשם של רבותינו הקדושים לבית זידיטשוב זי"ע רבינו הקדוש רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע ורבינו הקדוש רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע

אהא, אזוי ווייט האלטטו שוין!

הגה"צ ר' יוסף מאיר מספינקא זצ"ל, סיפר שאמר מרבינו [הרה"ק מהרי"א מזידיטשוב זי"ע] שפעם אחת ביום ב' של פסח היה אצל דודו הנ"ל [הגה"ק ר' משה מסאמבור זצ"ל], וראה שהחסידים שתה הרבה משקה, וכעס עליהם, וחלשה דעתם של זקני החסידים, והיזמנו אותו לדון לפני רבם, שאל אותו דודו ורבו הנ"ל, איך מלא לבו לכוועס עליהם והם ישישים ממנו לימים, השיב לו רבינו שידוע שבלילות הפסח אין אנו ממשיכין רק את המוחין דבינה, בעוד שעת המוחין דחכמה אנו ממשיכין בעת הספירה, נמצא כי יום ב' דפסח שהוא יום א' לעומר, אנו צריכין להמשיך חלק אחד ממוח החכמה, ומפני שחכמה דאריך הוא לבוש לגבורה דעתיק, הארה היום פנים של זעם להמשיך ממנו החכמה ע"י הגבורה שבתוכו, וכששמע הרמ"מ זי"ע את תשובתו זו, אמר לו כמתמיה "אהא", אזוי ווייט האלטסטו שוין", כלומר למדריגה זו כבר הגעת.

(פאר יצחק, פרק ד' אות ג')

רבה"ק מהרי"א שכח לומר כל חמירא מפני רבה"ק מהרצ"ה נתארח בביתו

גם בהזדמנויות אחרות נשמע מרבינו דרך אגב שרבינו מהרצ"ה היה אצלו, כה ספר לי חסיד אחד שעמד אחורי רבינו בערב פסח בשעת שריפת החמץ, וספר אז שאתמול שכח לאמר כל חמירא מפני שכשבא מתפלל מעריב היו מיד אורחים חשובים בביתו, רבו מהרצ"ה וחתנו רי"צ מדאדול, ומתוך כך נטרד, ורק כשהלך לישון נזכר ואמר אז.

רבה"ק מהרי"א ציוה לטבול בערב פסח על דעת רבה"ק מהרצ"ה

רבינו מהרי"א זצ"ל היה מצוה לתלמידיו שיטבול בערב פסח, על הכוונות שהיה מכוון בטבילתו, רבינו "צבי בן הינדא" (רבינו מהרצ"ה), זאת אומרת שיכוונו שהם טובלים על דעתו של רבינו וכוונות שלו, אעפ"י שאינם יודעים לכוון בהם בעצמם, וכוונה זו הולכת

יצחק אייזיק מכפר ספרין, חדל להיות לה לאמם מרת הינדא ארץ כנשים, ורצה הרב יצחק אייזיק לגורשה על שלא היה להם בת, והתחילה אשתו אשה הצדיקות לבכות לפניו, ואמרה הלא אין מעצור מה' להושיע, וכן הוה ששמע הש"י את תפלתה וילדה לה בת פערל גיטל ע"ה), ופעם אחת בחול המועד פסח בכה מאד האח הקטן הנ"ל שצריך לו חמץ, ואחיו הקדוש העטרת צבי נתן בו עיניו, ואמר שאם הוא מבקש חמץ בפסח מסתמא אין לו נשמה כשירה, ושבק לו חיים.

(מתן שבת דף נא)

כל החג עובדים על שבירת התאוות זכו'

פעם אחת בשביעי של פסח גמרו התפלה אצל רבה"ק העטרת צבי זי"ע אחרי הצהריים, וכמובן שהיה לציבור חולשת הלב אחרי תפילה כזו, והביאו מצות השולחן, והציבור התחיל לחטוף מהמצות, אמר רבה"ק העטרת צבי זי"ע: כל החג עובדים אנו על שבירת התאוות, ועכשיו אתם זוללים וסובאים, והוסיף רבינו [הרה"ק ר' יהודה מדזיקוב ז"ל] ואמר זה היה מצה ולא חרעמזליך וכדו'.

(זכרון יהודה, מהאדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א - עובדות ששמע מהרה"ק רבי יהודה מדזיקוב ז"ל)

גם במצות יש 'ארבעה'

פעם שלח רבה"ק מהרי"א מזידיטשוב זי"ע את בניו אל הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע, וציווה להם לשאול למה בתפילין אנו מניחים ד' פרשיות, בציצית אנו עושים ד' כנפות, בלולב אנו נוטלים ארבעה מינים, וכן בליל הסדר אנו שותים ארבע כוסות, ורק במצות נצטוונו לקחת רק ג' מצות, כשבאו אצלו ושאלו שאלה זו, אמר להם הרה"ק מדזיקוב, הלא גם במצות יש לנו ארבע, שהרי שוברים את המצה האמצעית לשתיים, וכך יש לנו ארבע מצות, ומי יבוא בסוד קדושים.

(ספר טעמי המנהגים, והגדה של ראפשיץ)

מהחסיד הנאמן בדורו ר' מרדכי הכהן מלמד בזידיטשוב ששמע מפי מגיד אמת הרה"ק ר' שלמה מדאלינא ששמע מפי קדשו של העטרת צבי זצ"ל, שאמר שהי' קשה לו על התענית ההוא, כי היכן מצינו שעל נס יוקבע תענית אדרבה על נס יש לקבוע יו"ט ולא תענית, עד שנתגלה לו מן השמים שמש"כ במסכת סופרים שהבכורים 'מתענים' הוא ט"ס וצ"ל מתענגין. הרי דיש מקור נוסף לאמת דבר זה בשם ה"עטרת צבי" מזידיטשוב.

(שארית ברוך, מהרה"ק ר' ברוך רובין מברידאוויץ ז"ל, חתן הרה"ק הרמ"מ מזידיטשוב ז"ל בן רבינו מהרי"א זי"ע)

מה שבירר הרבי מבארנוב ז"ל בזה

שוב יצא לאור ס' ועלהו לא יבול דף קע"ג ומביא שם מהגרשז"א שהגם שהרבי ממזנקאטש ז"ל התריע כנגד מה שאומרים משמיה דהרבי מזידיטשוב ז"ל שהגירסא הנכון במס' סופרים שהבכורים מתענגין בערב פסח בגלל הנס שנעשה להם אז, הרבי מבארנוב ז"ל בירר ואישור שאכן הרבי מזידיטשוב אמר דבר זה, שזקני רבנים העידו ששמעו בעצמם דבר זה ממנו, ושבזה מובן למה שיום אחד מהראשונים עד הטור לא הביאו דבר זה, וסיים שלמעשה נתהווה כך, שהמצאות שמנהג העולם שאין הבכורים מתענים אלא מתענגין ע"י עשיית סיום בביהכ"נ ואוכלים דברים טעימים, מיהו אף הוא לא קאמר אלא ע"י עשיית סיום.

(הגה"צ רבי ישראל דוד הארפנס שליט"א, שו"ת מקדש ישראל, פסח, ס' תנ"ג)

אם מבקש חמץ בפסח מסתמא אין לו נשמה כשירה

קבלתי מפי מגידי אמת, שלחמשה אחים הקדושים במסל"ה זלה"ה, היה עוד אח קטן שיש, (כידוע ד' במסל"ה ה"ת של חמשה אחים הקדושים של בני הרה"ק ר' יצחק אייזיק מכפר סאפרין א. הרה"ק ב' עריש זי"ע, ב. הרה"ק מ' ש"ה זי"ע, ג. הרה"ק ס' ענדר זי"ע, ד. הרה"ק ל' יא"פ זי"ע, ה. הרה"ק ה' דיש זי"ע, אודות החמשה אחים הק' ב' מ' ס' ל'ה צוק"ל, מובא משמיה קדישא הרה"ק בעל אמרי יוסף מספינקא זי"ע כי אחר שהם נולדו לאביהם ר'

תולדות וסיפורים בצל קדשם של רבותינו הקדושים לבית זידיטשוב זי"ע רבינו הקדוש רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע ורבינו הקדוש רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע

לא היה נהג חומרות יתירות בפסח

רבינו לא היה נהג חומרות יתירות בפסח. כמו שנהגו כמה צדיקים אחרים, בסוף ימיו פסק אמנם מלשנות בפסח את המשקה הנעשה משזופים (שליאוואויץ כלע"ז) משום מעשה שהיה שכשגגה היוצאת מלפני השליט קרא פ"א את המשקה ההיא כשם יי"ש (בראנפערן) שם המיוחד למשקה של חמץ, ומאז לא שתה בפסח משקה זה, אבל צוה למקורביו כפירוש שלא לפרסם חומרא זה בין העם, כי הרי זה כגזירה שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בה.

גם בכל ימות השנה לא נהג רבינו חומרות יתירות, הוא הלך בעקבות רבו רבינו מהרצ"ה שהיה גאון בנגלה כבנסתר וכחא דהיתירא עדיף ליה.

(פאר יצחק פרק כ"ה אות ז')

קריאת התורה של רבה"ק מהרי"א

בחזה"מ פסח

במחוז עיר סקאלע היה יהודי אחד בעל בית-מזיגה באחד הכפרים, שהציק לו מאד השופט שבאותו כפר וקפח את פרנסתו, מוזג זה היה רגיל לבא אל רבינו וככל פעם היה קובל על שונאו זה ומבקש שתהי אחריתו של רשע זה להכרית, אבל רבינו היה כמחריש, פ"א בא יהודי זה אל רבינו בחזה"מ של פסח, קראו רבנו לתורה וקרא לפניו הפרשה וסיים בפסוק "כי אורישי גוים מפניך והרחבתי את גבולך וגו'" לאחר שברך ברכה האחרונה של תורה, אמר לו רבינו בבת-צחוק: עתה נפטרתי לגמרי משכן רע שלך השופט.

כשחזר מוזג זה לביתו נתבשר כי בו ביום חוה"מ שהיה אצל רבינו, נסע השופט בעגלה במורד ההר המוביל לעיר סקאלע, פתאום התפרצו סוסיו והעגלה נהפכה על פניה, השופט השלך ארצה ותשבר רגלו, ונשאר באין אונים ומחלתו אנושה ולא במהרה ישוב לאיתנו ואל עבודתו ומשרתו, וזאת התורה אשר קרא רבינו לפני המוזג ההוא באותו יום "כי אורישי גוים מפניך והרחבתי את גבולך" נתקיימה בו, ולא יסף עוד לצער אותו, רגלו השבור ואבריו המרוסקים נתנו לו ענין לענות בו ליזמן רב, הוסר

דעתו היה לקבוע דירתו בא"י, ונסתלקו

המוחין דפסח שני

סיפר לי עד ראייה שפ"א בליל שני של פסח בא רבינו לביהמ"ד לתפלת מעריב מעוטף בטליתו שהיה מיוחד לימי החול, ותפלתו לא היתה אז בהתלהבותו הרגילה, מה שהיה לפלא בעיני החסידים, אחר התפלה בלחש שהה ולא התחיל תיכף באמירת ההלל מה שהיה ג"כ מתמיה, כי לא הסכין רבינו לעשות שהיות כשום פעם, ומה היום מיומים? סוף סוף התחיל לקרוא את ההלל בהתלהבות גדולה כדרכו, ויהיב שעת הסעודה אמר רבינו: "היום בשעת תפלת מעריב נסתלקו מאתנו לגמרי כל המוחין שלנו, ולא זו בלבד אלא שהלבישו אותנו מן השמים בטלית של חול, ולא ידענו מה זה עשה ה' לנו, עד שגילו לנו שכל זאת באתנו מפני שגמרנו בלבנו לנסוע אחר הפסח להשתקע בארץ ישראל, וכיון שכן כבר אין לנו שום שייכות עם קדושת יו"ט שני של גליות, וע"כ סלקו מאתנו המוחין דיו"ט והזמינו לידנו את הטלית של חול, ושקלנו בדעתנו האי מיניהו עדיף ובאנו לידי החלטה שחבל לאבד בידים את הקדושה של יו"ט שני של גליות, וגמרנו בדעתנו שלא לנסוע לא"י, ותיכף אחר קבלה בלב זו החזירו לנו מן השמים את מוחין דיו"ט, ואמרנו את ההלל, פנה רבינו אל בנו ר' אליהו זצ"ל ואמר לו: ר' אליהו! תן אל השלחן כך וכך קבים יין ונפייס את ארץ ישראל, עלתה במחשבה לפני רבינו לקבוע את דירתו בארץ קדשנו, נגד רצון בניו וגדולי מקורביו שהתנגדו לכך בכל תוקף, אבל לא יכלו להעבירו על דעתו, עד שהגיע ליל שני של פסח הנ"ל ונסתלקה ממנו קדושת יו"ט שני, ומתוך געגועיו לקדושה זו חזר בו ונשאר בחול, אבל אע"פ שלא קבע דירתו באה"ק היו עיניו ולבו שם כל הימים, בנה לו בעה"ק צפת ת"ו ביהכ"נ שנקרא על שמו, ואמר שתפלותיו עולות דרך שם השמימה, ופ"א אמר שבכל יום ויום קודם תפלת שחרית הוא עושה טיול לארץ הקדושה, ואם היה לו איזה מאמר סתום כזוה"ק, היה סומך את ראשו על הקופסא של רמבעה"נ שלא יזזה מעל שלחנו, ואמר אורא דא"י מחכים, ומיד נפתחו לו שערי אורה.

(פאר יצחק פרק כ"ה אות ה')

ונמסרת בין יחיד סגולה מדור לדור, עד היום הזה.

(צבי לצדיק, פרק ו אות ז)

פסח אצל רבה"ק מהרי"א

קודם הפסח בשעת אפית המצות היה לחסידיו [של רבינו מהרי"א מזידיטשוב זי"ע], אז נסכנסו כל האברכים והחידים שבעיר, ושהיו אצלו באותו היום, אל בית מדרשו, שנהפך לפי שעה לבית מאפיה של מצות שמורה, ורבינו היה מנצח על עושי המלאכה, והולך מן האחד אל השני ומזרזו לגלגל את המצה לשם מצות מצוה ולמהר בעשייתה ומצה שנגמרה לקחה מיד והוליכה אל התנור, אז היה יומא טבא לפרחי החסידים כי מצאו הזדמנות לבא בדברים עם רבינו והוא הסביר פנים לכל אחד, וכשנגמרה האפיה חלק יין לכל העוסקים והמסייעים, וברכם איש איש בברכה שלימה.

גם בלילי פסח הראשונים בשעת הסדר שכל ישראל אז בני מלכות, היתה מלכותו של רבינו [הרה"ק מהרי"א מזידיטשוב] בבחינת "מלכות של חסד" ולא זרק אז שום מרה בתלמידים, וכשם שלא הרבה רבינו בפיוטים ברה"ק ויו"כ כן גם בסדר ההגדה, דלג על הפיוטים "אחד מי יודע" ו"חד גדיא".

(פאר יצחק פרק כ"ה אות ג')

"הנה מטתו שלמה"

סיפר לי זקן אחד מחסידים הראשונים של רבינו, שפעם אחת נזדמן לביתו של הרה"ק הנ"ל [מנחם מענדל מוויזניצא] לקבול לפניו על אחד מחסידיו שהיה לו דין ודברים עמו, שאל אותו הרה"ק [הנ"ל מוויזניצא] על מנהגיו של רבינו [הק' מהרי"א מזידיטשוב זי"ע] וסדר עבודתו בזמנים שונים, היה פורט לו והולך, והרה"ק הקשיב רב קשב, ויהי כאשר אמר לו כי בלילות הסדר של פסח היה מורידים את מטתו של רבינו מחדר משכבו לבית מדרשו, וערכו עליה את ההסבה בשבילו, נזדעזע הרה"ק [הנ"ל מוויזניצא] ואמר ברגש קודש "הנה מטתו שלמה".

(פאר יצחק פרק ט"ו אות כ"ב)

תולדות וסיפורים בצל קדשם של רבותינו הקדושים לבית זידיטשוב זי"ע
רבינו הקדוש רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע
ורבינו הקדוש רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע

ממשמרתו ופקודתו לקח אחר, ולהיהודי היתה אורה.

(פאר יצחק פרק כ"ז אות י"ח)

רבה"ק מהרי"א אמר בשביעי של פסח
השם שצדיקין לבוין ביציאת נשמה
לדומ"ץ מונקאטש ולהמלוש
מזידיטשוב שנפטרו בשביעי של פסח

בשביעי של פסח חל הארצייט של הרה"ק בעל המלוש לשבת וי"ט הרה"ק רבי ישכר בעריש אבד"ק וועריצקי זי"ע.

ודרך אגב אמרתי לספר מה ששמעתי מנכדו שהיה בשעת יציאת נשמתו הטהורה, והיה שם הרה"ק רבי אברהם אבד"ק בנענדאגוויץ זצ"ל אחיו של הרה"ק בעל אמרי יוסף זי"ע, שבא מערב יו"ט לשבות במונקאטש מקום מגורו של המלוש, ואמר לנכד הזה אני אומר לך למה באתי לשבות בימים האחרונים אלו של חג הפסח פה במונקאטש, כי אני הייתי מלפני כמה שנים ביחד עם אבי הרה"ק רבי שמואל צבי דומ"ץ מונקאטש זצ"ל אצל רבה"ק מזידיטשוב זי"ע, על שביעי של פסח, ואבי ישב אצל הרבי ואני עמדתי מאחורי כסא של אבי, ורבינו המלוש היה אז בימי חורפו ועמד מאחורי כסא רבינו, ורבינו הרכין עצמו לאבי ולחש לו באזניו איזה שם קודש, ואמר לו השם הזה צריך לכוין בעת יציאת נשמה, ואח"כ החזיר פניו לאחוריו לרבינו המלוש ואמר לו, האסט געהערט בעריש וואס כ'האב געזאגט, ואחר כמה שנים מעובדא זו נסתלק אבי הק' רבי שמואל צבי בשביעי של פסח, וראינו גודל רוח"ק של רבינו מזידיטשוב שדוקא בשביעי של פסח גילה סוד השם של יציאת נשמה שידע שביום זה יסתלק, ועתה בערב יו"ט כששמעתי שמצבו של רבינו הוא קשה, נזכרתי שגם לרבינו שאל רבה"ק מזידיטשוב אז ביום שביעי של פסח אם שמע השם, והבנתי שגם הסתלקותו יהיה בשביעי של פסח, עכ"ד ששמעתי מן האיש שדיבר אליו הרה"ק מנענדאגוויץ זצ"ל.

(כ'ק מרן רבינו שליט"א בנר לצדיק - שביעי של פסח)

בסו"ס ליקוטי מהרי"א על יל"ש כתב הרה"ק מהרי"א אייכענשטיין מקיוויאשד ז"ל סיפור זה: וזהו התוכן שמעתי מנכדו של הרה"ק מנענדיקאוויטץ זצ"ל ביום שביעי של פסח שנת תרפ"ד שחל בעש"ק נשתתה הרה"ק רבי אהרן זצוק"ל אבד"ק בנענדיקאוויטץ ואיחר לבוא לבית המדרש והיה יום היא"צ של אביו הגה"צ ר' שמואל צבי ממונקאטש זצ"ל וסיבת איחורו היה מפני ששלח שליח אל הרה"ק רבי ישכר בעריש מווערעצקי זצ"ל לשמוע ממצבו ובא השליח בחזרה וסיפר שהרה"ק מווערעצקי זצוק"ל נפטר בליל שביעי של פסח, לאחר ששמע בשורה זו נכנס לתפילה לאחר התפילה בשעת הקידוש לכבוד יומא דהילולא סיפר לפני המסובים סיבת איחורו, ואמר להם לפני בערך חמשים שנה הייתי עם אבי ז"ל בזידיטשוב על ימי הפסח, ובליל זש"פ כשגמר רבינו לומר התורה ברזי דרזין כדרנו, פנה רבינו אל אבי ושאלו אם הבין התורה שאמר, והשיב הן, ואמר לו רבינו שאם יציאת נשמה לאחד ביום שביעי של פסח צריך לכוין בשעת יציאת זה היחוד שהזכרנו באמירת התורה, אח"כ פנה לנכדו הרה"ק מווערעצקי ושאלו כנ"ל, ואמר לו כנ"ל, ובאשד אבי זצ"ל נפטר ביום זש"פ, ובלילה זה איתחזי לי בחלמא את כל מה שראיתי ושמעתי מפי רבינו אז בזידיטשוב, ויהי בבוקר ותפעם רוחי, ולא יכולתי להכנס לתפילה עד ששלחתי לשאול ממצבו של הרה"ק מווערעצקי, עד שבא השליח בבשורת פטירתו ביום זה שחזה רבינו ברוח קדשו.

אחרי שומעי כל הנ"ל מפי הנ"ל דיברתי עם הרה"ק ר' אברהם א"ש שליט"א נכד הרה"ק מווערעצקי, וסיפר שהוא שמע זאת מפי הרה"ק מנענדיקאוויטץ בעת הלוי' של הרה"ק מווערעצקי, שסיפר המעשה לאביו הרה"ק מקליווא ז"ל הי"ד, עכ"ד שם.

(בסו"ס ליקוטי מהרי"א על יל"ש, ובספר מדרש אהרן)

עיין בספר עטרת צבי (מהדורא חדשה) בהקדמה שם שכתב: והנה לאחרונה נמצא צילום ס' מגילת סתרים ותשובה שלימה מאת נכדו של הגה"צ מהרש"צ בהקדמה מוסר הדברים בהוספת נופך, וז"ל ושמעתי מאדוני אבי מו"ר הרב החסיד מו"ה משה שליט"א

שאז"ק הרה"ק מו"ה שמואל צבי זללה"ה היה רגיל לנסוע לרבינו מזידיטשוב, ובשנת תרל"ב הי' אז"ק בזידיטשוב על ימים אחרונים של פסח, בבוקר ביום ז' של פסח בעת הסעודה דרש רבינו מהרי"א ז"ל על סימן הקריאה שארז"ל מגילה ל"א משך תורא קדש בכספא כו', ובאמצע הדרוש אמר רבינו הנ"ל ר' שמואל הירש דיע תורה האב איך גיזאגט פין אייערט וועגין, נעמט אייך גיט אין זין אריין עס וועט אייך אמאל ציא ניטץ קימען, שנת תרל"ט בלילה ז' של פסח נפטר אאז"ק, ושעה א' קודם יציאת נשמתו הקדושה אמר לאדוני אבי הרב החסיד הר"מ הנ"ל הכי אתה זוכר מה שאמר לי אדמו"ר מהרי"א ז"ל, ז' היצט זיבין יאהר, (כי א"א הר"מ ג"כ הי' אז בזידיטשוב עם אאז"ק ז"ל המבחל"ח) ואמר אאז"ק אפשר כוונת רבינו היה שרומז לו על זה שהסתלקות יהיה בז' של פסח, עכ"ד שם.

(עטרת צבי (מהדורא חדשה) בהקדמה)

חמץ הנמכר אסור לאכלו אחר הפסח
רק עד ג' ימים

הג"ר יחיאל מיכל היבנער אב"ד נזינוב בחיבורו "הלולא דרבי" אות נז, כתב בזה"ל: המנהג מאז אצל רבותינו מסטרעטין ז"ל שלא לאכול ולשתות חמץ של ישראל הנמכר, עד חג השבועות, והחומרא הזאת היא נובעת מהק' ר' ארון לייב מפרעמישלאן שהיה סר למשמעתו הצדיק דמעיקרא רבי יהודה צבי מסטרעטין זצ"ל, ואח"כ הקיל רבינו הקדוש ז"ל [=רבי אורי מראהטין] לזהר מזה רק עד היא"צ של חותנו זקנו הנ"ל [הה"ק ר"צ מסטרעטין] שהוא בי"א אייר וכל קדושים עמו... וכו', ושמעתי דהגה"ק מזידיטשוב נזהר בזה רק עד ג' ימים אחר הפסח ע"כ, ותו לא.

(הלולא דרבי, דף כ"א, אות נ"ז)

אור המנהגים

משיא ומתן במקור המנהג בראשונים ואחרונים ולאחריהם המנהג אצל תלמידי בעש"ט הק'
ואצל רבותינו הקדושים זצ"ל

שלא להזכיר שם 'חמץ'

דבה"ק מהרי"א לא שתה יי"ש בסוף ימיו

הנה בספר פאר יצחק (פרק כ"ה אות ד') מצינו שכתב המחבר שם, וז"ל: רבינו לא היה נוהג חומרות יתרות בפסח כמו שנהגו כמה צדיקים אחרים, בסוף ימיו פסק אמנם מלשתות בפסח את המשקה הנעשה משזיפים (שליאווואוויץ בלע"ז) משום מעשה שהיה, שכשגגה היוצאת מלפני השליט קרא פ"א את המשקה ההיא בשם יי"ש (בראנפען), שם המיוחד למשקה של חמץ, ומאז לא שתה בפסח משקה זה, אבל ציוה למקורביו בפירוש שלא לפרסם חומרא זו בין העם, כי הרי זה כגזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה, ע"כ.

היינו דחזינו דרבה"ק מהרי"א לא רצה לשתות דבר שקרא עליו בשם חמץ ובכך נכון להביא כאן מקורות ודברים שונים במנהג שנהגו הרבה צדיקים וחסידים ואנשי מעשה שלא להזכיר שם חמץ בכלל, ואח"כ נחזיר לענין הנ"ל בדבר שקרא או אומרים עליו שהוא חמץ, לא אכלו או שתו אותו, וכדלקמן.

מקור מספר התשבי שלא לזמזם שם לחם בפסח

המקור הראשון והקדום ביותר הידוע לנו על מנהג זה שלא להזכיר שם חמץ כלל, הוא בדברי החכם רבי אליהו בחור בספרו "התשבי" (אות ד, ערך דבר) "קורין לחזיר "דבר אחר" (פסחים ג),

ונראה לי הטעם, כדי שלא לזכור שמו בפני התינוקות וידרשו וישאלו עליו ויבואו לידו אכילה, כמו שאין זוכרין שם לחם בפסח מטעם זה, עכ"ל [המחבר ספר 'תשבי' רבי אליהו בחור המפורסם בכינויו 'הבחור' הוא חי בין השנים הרכ"ז הש"ט וחיבר למעלה מעשרה ספרים, כולם על ענייני מסורת ודקדוק לשון הקודש על קורות חייו בפרטות, ואחד המיוחד שבספריו שנתפרסם יותר ונתקבל באהבה ובחיבה אצל כל גאוני אשכנז, הוא 'ספר התשבי', מטרת הספר היא כמו שכתב המחבר בהקדמה בהלצה שבא להשלים את מלאכת בעל הערוך, שביאר את רוב ככל המלים הארמיות שבתלמודים ובמדרשים, וגם את מלאכת הרד"ק בספר השרשים שביאר את כל המלים שבתנ"ך לאיזה שרש שייכות וביאורן, ונשארו עדיין מספר מלים שלא נתבארו ע"י רבותינו הנזכרים, ולכך קם והתעודד המחבר ואסף איש טהור תשבי" מלים שעדיין לא נתבארו כלל, או מלים שנתבארו אבל חידש עליהן המחבר פירוש חדש, וכן מלים ושרשים שלא נזכרו רק פעם אחת או שתיים בתנ"ך או בתרגום כדוגמת מלת 'אור' שנוכרה רק פעם אחת בתרגום, כל אלה אספם המחבר למקום אחד ומהם נולד חיבור זה, וכיון שספר זה הוא השלמה לספרי הערוך והשרשים הלך בעקבותיהם בעריכת הספר וסידרו לפי א"ב, וגם המלים שבכל אות סידרם ע"פ סדר א"ב].

דברי הפר"מ והגהות רי"פ על דברי התשבי הנ"ל

הפרי מגדים בספרו "נטריקון" (קו י') מביא את דברי התשבי הנ"ל שאין להזכיר שם חמץ בפסח,

[בעל פמ"ג זיע"א חיבר ספר 'נטריקון' ויצא לאור כמאה שנה לאחר פטירתו בפיטערקוב בשנת תר"ע, ספר זה מחולק לפי קוים, ובו כ"א קוים, ושם מדבר על ענינים שונים, פעמים מוסר, ופעמים בהלכה ובאגדה או בדקדוק כדרכו בקודש, ולרוב חביבותו הנודעת לו לספר התשבי, כפי שתראה באגרותיו, הזכירו רבות גם בספרו זה נטריקון, והואיל והזכירו סיפר בשבחו והעיר עליו הערות] והוסיף על דבריו הנ"ל, בזה"ל: "הכם גדול אמר מילתא והכמה היא..., כמו בפסח שנותנין מצה לתינוק, אומרים: "אתן לך מצה", ולא מזכירין כלל שם "לחם", כי המצה לחם הוא, לחם עוני, וכל שאין שם לחם אין יוצאים ידי חובה בלילה הראשונה, אלא שאם יזכירו שם "לחם" המורגל אצלם כל השנה יאמרו זה לחם וזה לחם, תן לנו לחם של כל השנה, ולכן במקום מריבה קורין מצה ולא יהיה מריבה, ושיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד, ודפח"ח ושפתים יושק", עכ"ל הפרי מגדים.

ונמצא מדברי הפרי מגדים כי אף שבוודאי המצה היא "לחם", ומקרא מלא דיבר הכתוב (דברים ט"ז ל) מצות לחם עוני, ואדרבה כל עוד שאין למצה את ההגדרה של "לחם", אי אפשר לצאת בה ידי חובת אכילת מצה, אבל מ"מ ראוי שלא להזכיר את שם "לחם" בפסח, לפי שהתינוקות אינם יודעים להבחין ולהבדיל שזה לחם המותר בפסח וזה לחם האסור בפסח.

בהגהותיו של הגאון רבי ישעיה פיק - ברלין, על ספר "התשבי" (בהוצאת מכון הרב מצליח, תשס"ה), נראה שבקושי הוא מסכים עם דברי בעל "התשבי", וז"ל: "טעם הרב המחבר דחוק למאוד, דאם כן כל דברים טמאים לא יזכר בשמם, ולמה חששו דווקא בזה, אלא וודאי שאין לחוש בכל מיני טמאים לשמא יאכל על ידי

נשיאת שמותם על שפתיו, הואיל דבדל מהם כל ימיו, אבל בזכרון "לחם" וכן במדינות ששותין "שכר" כל השנה שפיר נזהרין קצת בפסח מלהזכיר".

היינו, דאמת דכלפי לחם ושכר "נזהרים קצת בפסח מלהזכיר" כיוון שאין אדם בדל מהם כל השנה, ומתוך הרגלו במאכלות ובמשקאות אלו של חמץ, אם יזכיר אותם חוששים שמא יבוא לאכלם, אולם בשאר מיני איסורים, שאדם אינו אוכל מהם כל ימות השנה, אין סיבה שלא להזכירם בשמם.

סיבה אחרת מזהרה"ק מקאמארנא זי"ע שלא להזכיר שם ע"ז

אמנם סיבה אחרת בדבר שלא להזכיר שם חמץ כלל, ראוי להביא מדברי הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמארנא זצ"ל תלמיד מבהוק לרבה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע, וכך כתב בספרו הק' "היכל הברכה" (דברים י"ב כ"א): "וכן בימי פסח לא יאמר כמה נפשי משתוקק לאכול ולשתות חמץ ומה אעשה, כי חמץ הוא לתא דעבודה זרה, ולא ישמע על פיה כתיב (שמות כ"ג י"ג), ואסור להזכיר שם אלהים אחרים, ואסור לחשוב בו כלל, כי הוא קיא צואה סירחון וטינוף, אין בו חיות ושמץ טוב כלל, וכן חמץ בפסח סם המוות אלהים אחרים הוא, לא יזכירו ולא ישמע על פיו, אבל לפני הפסח יאמר, כמה הייתי רוצה לאכול חמץ בפסח כי טוב ומבושם הוא ומה אעשה - אסור עלי ואבי שבשמים גזר עלי".

נמצא מבואר דהמלה "חמץ" היא כשם של עבודה זרה, ולא זו בלבד שאסור להזכירו ולהשמיעו בפה, אלא אסור אפילו להרהר ולחשוב בו, ונראה מזה שאיסור זה כולל הן את עצם המלה "חמץ" השם הכולל, והן את סוגי החמץ השונים שיש בהם בכדי אכילה ושתיה, לפי שהכל בכלל עבודה זרה.

כן נהג הרה"ק מצאנו זצ"ל

וכן מובא בהגדה של פסח דברי חיים בשם הרה"ק רבי איציק'ל מפשעווארסק זצ"ל

שהרה"ק מצאנו זי"ע הקפיד שלא להזכיר לחם חמץ בפסח.

לא לקרוא משפחה בשמם

חומרא זו נהג כ"כ בין הצדיקים והחסידים ואנשי מעשה, על כך תעיד העובדא דלהלן: מהמשפחות המיוחסות שבחצר חסידות "באבוב" היא משפחת "בייגל", הרה"ח רבי פישל בייגל מפאדגרוז', הוא היה חסיד נלהב של הרה"ק הקדושת ציון הי"ד, ואף בנו הרה"ח רבי ישראל הסתופף בצל הקודש, והנה בימי חג הפסח, היה מנהגם של האדמורי"ם לבית באבוב שלא לקרוא לבני משפחה זו בשמם "בייגל", זאת מפני שהבייגל הוא מאכל של חמץ כי אם ר' פישל ר' יעקעל'ס, (הגדה של פסח "בית צדיקים" - כרם שלמה ניסן תשמ"ח).

כיון שקרה בשם חמץ - הוא חמץ

והנה מה שהבאנו בשם רבה"ק מהרי"א שלא שתה יי"ש בסוף ימיו מפני השגגה שיצא שקרא אותו בשם יי"ש שהוא שם חמץ, הוא פרט נוסף על כל הנ"ל שאף שאינו חמץ ואין לו שם חמץ, מ"מ כיון שאחד קרא אותו בשם של חמץ לא שתה עוד.

ועובדא כזו איתא בהגדה של פסח, אשי ישראל (מאדויץ) שהביא שם, שהרה"ק ר' נתן דוד משידלאווצא זצ"ל היה עושה בעצמו שליוואוויטץ על פסח, ושלח מזה בכל שנה ושנה עבור הרה"ק מקאמארנא זצ"ל, והנה פעם אחת שלח שליח חדש, וכאשר נכנס השליח להרה"ק מקאמארנא אמר לו השליח הבאתי לכם מן הרה"ק משידלאווצא "בראנפען" על פסח, אז ענה לו הרה"ק מקאמארנא, אני שותה "שליוואוויטץ" ולא בראנפען, ולא שתה עוד, ע"כ שם.

וגם על הגאון מהר"ם שיק זצ"ל מצינו שהחמיר בחומרא זו, כפי שמביא בספר דרכי משה החדש (מנהגים אות כ"ד) שקרה פעם באמצע אפיית המצות הפך בחור אחד את המצה על השולחן, ואמר בחור אחר שעמד אצלו שהמצה הוא חמץ, ושאל לו רבו המהר"ם שיק בתמיה היכן כתב דין

זה שאם הופכים המצה הרי זה חמץ, אבל אמר יען שקרה למצה זו בשם חמץ יסלקו עתה מן השולחן ויגררו המקום.

במחזור דברי יואל מובא גם עובדא כזה שפ"א ראה אחד לחבירו שהפך את המצה בעת אפיית מצות, ואמר לו שזהו חמץ, וצוה מרן רביה"ק זי"ע להסיר המצה כיון שאחד קרא לזה חמץ.

על קפיידא זו ראוי לציין מה שסיפר הגה"צ רבי חיים האלבערשטאם זצ"ל בן הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זי"ע (מובא בספר יד כהן בשם הרה"ק בעל ויחי יוסף מפאפא זצ"ל ששמע מפי הרה"ח ה"ש) שפ"א הלך וזקינו הרה"ק בעל דברי חיים מצאנו זי"ע להכשיר את התנור לאפיית המצות, והלך אתו אחד מבניו הקטנים שהיה אז קודם גיל הבר מצוה, ומעשה ילדות היה בו שאמר לאביו "שבכל מקום יש כאן חמץ", ורגז עליו אביו הרה"ק מצאנו זי"ע מאד ואמר לו בקפיידא שבאמת כבר היה בדעתו שמפסח זה יתן לו לאכול מצה שמורה (שלא נהג ליתן לילדיו הקטנים לאכול ממצה שמורה רק מצות פשוטים), ועכשיו מפני שלא היה נזהר בדיבורו יקנוס אותו שיאכל עוד מצות פשוטים.

להחמיר במאכל הדומה לצורת חמץ

בענין זה יש לציין מה שהחמירו המדקדקים שלא לעשות בפסח שום מאכל הדומה לצורת חמץ, וכן מובא בדרכי הישר והטוב על הרה"ק מליסקא זי"ע שהחמיר ע"כ שלא לעשות מאכל דומה למאכל חמץ כמו לאקשין העושין מתפוחי אדמה.

וכן אמר להחמיר ע"כ הרה"ק ר' שלמה מבאבוב זי"ע כשאירע אצלו פעם בימי הפסח שהכניס בנו שהיה בטל ילדותו לביתו עוגה והניחו על השולחן, כשראה זאת הרה"ק מבאבוב קפץ וצעק מפחד "וי חתיכת חמץ" אפי' לאחר שאמר לו בנו שהיא כשרה לפסח אכתי לא נחה דעתו באמרו: שצריכין להישמר ולהזהר כ"כ מחמץ עד שגם ממאכל שיש לו רק הצורה של חמץ צריכין להתרחק אף שאין בו שאור (תהילות חיים).